довіри між державою і громадянами та формуванню довгострокових передумов стабільності й безпечного розвитку країни.

1. Пай Л. Політична культура та політичний розвиток. У О. Іщенко (Ред.), *Політологія: хрестоматія*. Київ : Либідь. 2002. С. 215–229

2. Рафальський О. Політична культура українського суспільства: між традицією та модернізацією. *Український соціум*, 3(74), 2020. С. 5–18.

Ірина БАЛТАКСА
аспірант кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СВОБОДА ВИБОРУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Реалізація свободи вибору дитини як складової її правосуб'єктності у сучасному праві розглядається крізь призму принципу найкращих інтересів, вікової та психологічної зрілості, а також особливостей її правового статусу. В умовах воєнних дій та збройних конфліктів ця проблематика набуває особливої складності, оскільки дитина одночасно виступає носієм автономних прав і об'єктом підвищеного міжнародно-правового та національного захисту. За таких обставин свобода вибору не зникає, але трансформується: вона реалізується у межах спеціальних гарантій безпеки, реабілітації та соціального захисту, що обумовлені підвищеною вразливістю дитини в умовах збройного конфлікту. Відтак правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій, характеризується поєднанням загальних прав, притаманних кожній дитині, зі спеціальними механізмами охорони, спрямованими на забезпечення її фізичної безпеки, психоемоційної стабільності та подальшого розвитку.

Базовим міжнародним актом, що визначає правовий статус дитини, є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, що закріплює принцип пріоритету найкращих інтересів дитини (ст. 3), право дитини вільно висловлювати власні погляди з усіх питань, що її стосуються (ст. 12), а також право на захист від усіх форм фізичного або психічного насильства (ст. 19) [2]. У контексті збройного конфлікту особливе значення має стаття 38 Конвенції, що зобов'язує держави поважати норми міжнародного гуманітарного права та забезпечувати захист дітей, яких торкається збройний конфлікт [2]. Таким чином, свобода вибору дитини не заперечується навіть у кризових умовах, але реалізується з урахуванням вікових та психологічних особливостей.

Додаткові гарантії встановлені Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року, що підвищує мінімальний вік прямої участі у воєнних діях та покладає на держави обов'язок уживати всіх можливих заходів для запобігання вербуванню дітей до збройних сил або груп [10]. У такий спосіб міжнародне право виходить із презумпції недопустимості використання дитини як інструмента війни, навіть якщо формально її «згода» могла б бути отримана.

Особливе місце у системі міжнародних гарантій посідають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, що встановлюють спеціальний режим захисту цивільного населення, зокрема дітей, під час міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів [8]. Діти визнаються особами, що користуються особливим піклуванням і захистом, а будь-які акти насильства, депортації, незаконного переміщення чи взяття в заручники щодо них категорично забороняються.

У європейському правовому просторі гарантії прав дитини посилюються положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1] та практикою Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово підкреслював, що держава має позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного захисту дітей від насильства, експлуатації та нелюдського поводження (зокрема у справах, пов'язаних із порушенням статей 2 і 3 Конвенції) [1]. У контексті воєнних дій це означає, що держава повинна вживати

активних заходів для евакуації, реабілітації, психологічної підтримки та соціальної інтеграції дітей, які постраждали від війни.

Національний вимір правового статусу дитини визначається Конституцією України, що проголошує охорону дитинства одним із пріоритетів держави (ст. 52) [3]. Спеціальним нормативним актом є Закон України «Про охорону дитинства», що встановлює гарантії захисту прав дитини, у тому числі дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів [4]. В українському законодавстві закріплено окрему категорію – «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», що передбачає надання таким дітям статусу та відповідних соціальних гарантій.

Свобода вибору дитини у зазначеному контексті проявляється передусім у праві бути вислуханою під час вирішення питань щодо визначення місця проживання, форми навчання, участі у програмах психологічної реабілітації чи возз'єднання з родиною. Водночас реалізація цієї свободи не може здійснюватися ізольовано від принципу найкращих інтересів дитини. Комітет ООН з прав дитини у Загальному коментарі № 12 наголошує, що право дитини бути вислуханою не є формальністю, а повинно реально впливати на прийняття рішень компетентними органами [7].

В умовах воєнного стану держава зобов'язана забезпечити комплексний механізм гарантій: правовий (чітке нормативне регулювання статусу), інституційний (діяльність органів опіки та піклування, служб у справах дітей, судів), соціальний (надання допомоги, житла, медичних та освітніх послуг) і міжнародний (взаємодія з міжнародними організаціями щодо повернення депортованих дітей та документування воєнних злочинів проти них). Водночас будь-які рішення щодо дитини повинні прийматися індивідуально, з урахуванням її думки, психологічного стану та довгострокових наслідків для її розвитку.

Водночас забезпечення прав дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій, неможливе без належного рівня відкритості та підзвітності діяльності державних органів. Як зазначають Л. Наливайко та С. Вітвіцький, право на доступ до публічної інформації виступає важливим інструментом громадського контролю за діяльністю держави [5, с. 31], що має особливе значення у питаннях захисту прав дітей у період воєнного стану. У дослідженні Л. Наливайко підкреслюється, що прозорість є демократичним стандартом функціонування публічної влади [9, с. 57], а отже, рішення щодо визначення правового статусу дитини та реалізації механізмів її захисту повинні бути обґрунтованими, вмотивованими та підконтрольними суспільству. Зокрема, важливо акцентувати увагу на ролі інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав людини [6], що в умовах збройного конфлікту набуває особливої ваги з огляду на необхідність моніторингу дотримання прав дитини та забезпечення міжнародної співпраці у цій сфері.

Отже, особливості правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, полягають у поєднанні загальних прав дитини з підвищеним рівнем міжнародно-правового захисту. Свобода вибору у цьому випадку не є абсолютною автономією, а реалізується в межах принципу найкращих інтересів дитини та під контролем держави як гаранта її прав. Міжнародні та національні норми формують багаторівневу систему гарантій, що покликана забезпечити не лише фізичне виживання дитини в умовах війни, але й відновлення її гідності, розвитку та повноцінної інтеграції у мирне суспільство.

---

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text.
5. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28-33.
6. Наливайко Л. Р., Грицай І., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України : навч. посіб. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.
7. General comment no. 12 (2009), The right of the child to be heard : no. CRC/C/GC/12. URL : https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf.
8. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War : of 12.08.1949. URL : https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention- relative-protection-civilian-persons-time-war.
9. Nalyvaiko, L. R. (2014). Transparency as a democratic standard of the government functioning.

Evropský Politický a Právní Diskurs, 1(4), 51-62.

10. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict : resolution of 25.05.2000 no. A/RES/54/263. URL : https://www. ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-involve ment-children.

Олексій БЕРВЕНО
аспірант кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БЕЗПЕКИ

Категорія безпеки належить до базових понять політичної науки, соціології та теорії державного управління і характеризується багатовимірністю трактувань. У загальному розумінні безпеку можна інтерпретувати як стан відсутності небезпеки, що забезпечує спокій, стабільність і впевненість у майбутньому. Вона асоціюється з гарантією збереження наявних умов існування та можливістю їх покращення, а також із прийнятним рівнем життя та захищеністю від фізичних, соціальних чи політичних загроз.

Безпека розглядається як первинна потреба людини, соціальних груп, держав і міжнародних систем. Вона виступає екзистенційною цінністю, оскільки безпосередньо пов'язана з виживанням і розвитком. Саме потреба в гарантуванні безпеки історично зумовила об'єднання людей у політичні спільноти та формування держави як організаційної форми, покликаної забезпечувати захист і стабільність [1].

Водночас безпека є не лише певним станом, а й постійним процесом. Вона не може бути абсолютно сталою або гарантованою раз і назавжди, оскільки залежить від змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, балансу сил і характеру загроз. У процесному вимірі безпека означає безперервну діяльність індивідів, громад, держав і міжнародних організацій, спрямовану на формування та підтримання бажаного рівня захищеності. Забезпечення безпеки держави та її громадян виступає життєво важливим національним інтересом [2].

Доцільно розрізняти внутрішній і зовнішній аспекти безпеки. Внутрішня безпека пов'язана зі стабільністю, узгодженістю та стійкістю внутрішніх структур держави і суспільства. Зовнішня безпека означає відсутність або нейтралізацію загроз з боку інших суб'єктів міжнародних відносин. Сукупність цих двох вимірів формує комплексне розуміння безпеки.

Теоретичний аналіз дозволяє виділити кілька концептуальних вимірів безпеки. Суб'єктивний вимір стосується рівня впевненості суб'єкта у власному існуванні та розвитку. Об'єктивний – пов'язаний із реальними умовами, ресурсами та механізмами забезпечення цієї впевненості, включаючи збереження ідентичності та свободи розвитку. Функціональний (процесний) вимір дає змогу простежити динаміку змін безпеки в часі та її еволюцію відповідно до трансформації загроз і можливостей [3].

У науковій літературі поширеним є поділ безпеки за предметним критерієм. Зокрема, розрізняють національну безпеку, яка стосується окремих держав і їхніх суспільств, та міжнародну безпеку, що охоплює систему відносин між державами або групами держав. У межах предметного підходу також виокремлюють політичну, воєнну, економічну, гуманітарну, екологічну та ідеологічну безпеку. Економічна безпека, своєю чергою, поділяється на сировинну, енергетичну, продовольчу, фінансову, соціальну, технологічну та інші складові [4].

Предметний аналіз доповнюється просторовим критерієм, який дозволяє виділити локальну, субрегіональну, регіональну, трансрегіональну та глобальну безпеку. Такий підхід підкреслює багаторівневий характер безпекових процесів у сучасному світі.

Серед класифікацій також поширеним є розмежування державної, національної, внутрішньої та громадської безпеки. Державна безпека розуміється як стан внутрішньої стабільності та суверенітету, що відображає відсутність загроз базовим потребам суспільства та статусу держави в міжнародних відносинах. Національна безпека визначається як ступінь